

פתרון הבחינה

ספרות

קיץ תשע"ט, 2019, שאלון: 8282

מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – שירה (25 נקודות)

שירים מן המחצית השנייה של המאה ה-20 בנושא "החברה הישראלית – בין שבר לאיחוי"

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 1-4 :

מתחת לפני האדמה / אלי אליהו

שאלה מספר 2

המטאפורה הפותחת את השיר "ומה לעשות שאצלי הניתוח הצליח ובגדד מתה" ממחישה את השבר בין דור ההורים לדור הבנים. הפער בין הדורות בא לידי ביטוי בעצם הניגוד בין הבן שהצליח להיטמע בחברה הישראלית לבין תחושת הניכור של האב של האב, שלא הצליח להינתק מתרבות המזרח.

- בשיר משחזר הדובר השירי זיכרון עצוב מימי ילדותו הקשור לחוויית ההגירה לארץ. השטע בין דור ההורים, העולים, לבין דור הבנים, המנסה לעצב תחושת זהות ישראלית על כל רגשות האשם והכאב שהיא מחוללת, עולה בשיר בעוצמה מייסרת.
- בבית א' פותח הדובר השירי במעין התנצלות: "ומה לעשות שאצלי הניתוח הצליח ובגדד מתה", על משקל הביטוי האירוני "הניתוח הצליח, אבל החולה מת". הוא מעיד על עצמו כמי שניתק עצמו מזוהותו העדתית, מקום הולדת אביו – בגדד, ואימץ זהות ישראלית. כעת הוא שייך ל"צבא העם", בעוד אביו קשור עדיין לתרבות הערבית.

- ההגמוניה האשכנזית נוכחת בעצם תחושת הבושה, אותה חש האב המאזין לתחנות הרדיו ששדרו מוסיקה ערבית. המטאפורה "תחנות הבושה", מציירת את תחושת הנחיתות, שמתאפיינת באופן מטונימי גם על ידי חניון התת קרקעי בו ממתין האב.
 - בבית ב' מתאר הדובר את זיכרון תמונת היד של האב המגששת כדי להחליף את תחנות הרדיו לפני העלייה מעל פני האדמה, מרחב המאפיין את "ישראל הנורמטיבית".
- באמצעות הפער בין האב לבנו עולה השבר בין דור ההורים לדור הבנים.
- לדעתי תחושותיו של הבן בנוגע ל"ניתוח" הן מורכבות. מצד אחד, הוא שמח וגאה שכבן למהגרים הוא הצליח להתאקלם במציאות הישראלית ולהרגיש שייך. מצד שני, ניכר שהוא חש כאב על דור ההורים. הטון החומל המאפיין את תיאור היד העצובה משקף את כאבו.

נערה מן הקטמונים (חתך אורז) / מירי בן שמחון

שאלה מספר 3

דמויות הגברים המרכזיות בחייה של עליזה אלפנדרי, כפי שהיא מוצגת בשיר "נערה מן הקטמונים" מאת מירי בן שמחון, הם אביה ואחיה, אשר להם היא רוחשת כבוד. ל"אשר מהמוסך" היא מקפידה להעניק יחס קר, כדי שהמוניטין והכבוד שלה לא יפגעו. יחסים אלו מאפיינים את דמותה כמי שהפנימה את ערכי הפטריארכיה: היא חשה תחושת נחיתות ומצייתת לגברים בחייה.

- עליזה אלפנדרי היא נערה מזרחית שחונכה לתפיסת נשיות צרה שעיקרה צייתנות. היא מצייתת לערכים השולטים וגם קוראת עליהם תיגר. הקול הביקורתי עולה מתוקף ההתבוננות החומלת בסטראוטיפ הנלעג של הנערה המזרחית.
- עליזה אינה עומדת במדדי ה"יפי הלבן", היא "נערה שחורה עם חטטים בפנים". נחיתותה המעמדית מתאפיינת גם במקום מגוריה – שכונה קשת יום בירושלים. היא עסוקה במלאכות נשיות מסורתיות כמו ניקיון, סריגה ותפירה ושואפת להתחתן ולהביא ילדים וכן עסוקה בהשבחת צורתה החיצונית. תכונת אופי בולטת, המאפיינת אותה היא הצייתנות לפטריארך ולערכיו.
- כאישה מזרחית, יתומה ועניה מוסר העבודה שלה גבוה. התנהלותה מוכתבת על ידי ערכים של כבוד, וניקיון, המעוצבים על ידי מוטיבים. היא גאה בביצוע מטלות הבית הנשיות הכוללות כביסה ושטיפה, ובעבודה היא דייקנית ומסורה.

- הגברים בחייה הם אביה, אחיה יעקוב ואשר מן המוסך:
- אביה הוא "שרת בבית ספר ממלכתי דתי על יד הבית" - האב קובע את מעמדה החברתי, את עולמה התרבותי ואת מצבה הכלכלי. מסתבר שהיא ממשפחה מסורתית קשת יום.
- אחיה, יעקוב הוא "אדמיניסטרטור במחלקת המשק של האוניברסיטה אחראי על כך וכך עובדים שמקבלים את המשכורת מדו ונותנים לו כבוד" עליזה אלפנדרי מעריצה את אחיה שהגיע לעמדות כוח יחסית, כמנהל משק, ומפנינה את עליונותו. הוא אוטוריטה עבודה ודגם לחיקוי. לפעמים היא יוצאת עם אחיה לקולנוע, הוא מאופיין כנקי בלבשו. הניקיון החיצוני של אחיה ונוכחותו מקנים לעליזה מעמד מכובד.
- אשר מהמוסך הוא הגבר אשר מחזר אחריה, היא שומרת על כבודה ולא נענית לו בקלות.
- הטון בו מדווח הדובר השירי על עליזה אלפנדרי הוא טון נלעג. הלעג הוא על הסטראוטיפ המזרחי השולט בחברה. הלעג נולד מהפער בין ההפנמה הטוטאלית לכאורה של הנורמות השולטות ובין המרד הפנימי. הפנמתה את הנורמות השולטות ובין המרד הפנימי, הבא לידי ביטוי בהתפרצויות כלפי אלה "שלא יודעים איך להתנהג". למרות שהגברים בחייה של עליזה אלפנדרי שולטים בעולמה ומעצבים את ערכיה, הם לא מצליחים להשתיק את קולה הפנימי - הקול המורד.

פרק שני – דרמה (40 נקודות)

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 5-8 :

מחזה מודרני

רכוש נטוש/ שולמית לפיד

שאלה מספר 7

באמצעות תיאור מציאות יום-יומית של משפחה הנאלצת להעתיק את מקום מגוריה, עולות במחזה "רכוש נטוש" מאת שולמית לפיד סוגיות מורכבות כמו טבע האדם והחברה האנושית. דרכי ההתמודדות של הדמויות עם מציאות חיהן מעלה שוב את השאלות האם יצר לב האדם רע מנעוריו והאם הזולת הוא הגיהנום?

- המחזה "רכוש נטוש" מאת שולמית לפיד מציג תמונה של משפחה חד-הורית, מסוכסכת ומפורקת – משפחת בית אריה, הכוללת אם ושתי בנות.

- האירועים מתרחשים בדירה מוזנחת בבית ערבי ישן. האם, טוני, כבת 50, היא אישה חולה שנזנחה על ידי בעלה. נסיבות חייה ומצבה הבריאותי הפכו אותה למרירה וכועסת. אלינור, הבת הבכורה, כמו זנחה את מאווייה ואת חלומותיה. היא נערה כנועה, המבלה את ימיה בקריאת סיפורים. הבת הצעירה, עליזה, היא נערה בת 15. בניגוד לאמה ואחותה היא מלאת אנרגיה, פועלת, יוזמת, מתעמתת ומודעת למציאות הסובבת אותה.
- המציאות היום-יומית המתוארת היא של משפחה הצריכה לפנות את ביתה כדי לאפשר את סלילתו של כביש חדש. האם מסרבת לחתום על ויתור ואינה מסכימה לפנות את הבית, בעוד בתה הצעירה עליזה דוחקת בה לחתום כדי שאפשר יהיה להתנתק מהעבר ולהתחיל מחדש. המציאות המתגרת מחוללת קונפליקטים החושפים את מורכבות טבע האדם והחברה האנושית:
- האם טוני בית אריה אוהבת את בנותיה, אך חרדה לנטוש את ביתה ובשל חרדה זו מוכנה להקריב את בנותיה לגורל של עוני ובדידות. הבת הבכורה, אלינור, מצייתת לאמה אך מוצאת כוח למרוד בה, לנטוש אותה בחוסר התחשבות כדי לממש את מאווייה הרומנטיים. הבת המורדת, עליזה, מגלה רוך ואהבה לאמה ואחותה ובו זמנית מקנאה באחותה, ומאלצת את אמה בקשיחות לחתום על כתב הוויתור על הבית.
- החברה האנושית המתוארת ברקע היא חברה המתאפיינת בקטנוניות, בתועלתנות ובחוסר נאמנות. אנשי המועצה מפגינים חוסר רגישות למצוקת בנות משפחת בית אריה, המתאפיינת באופן מטונימי על ידי קולות הטרקטור ההורס המתקרב והולך. מוטי, המילואימניק, מתאפיין כמלא קסם אך מאכזב ומאמלל.
- ההרמז לסיפור "המחרוזת" מאת גי דה מופאסן ממחיש את מצוקת המציאות היום-יומית המאירה סוגיות מורכבות כמו טיבו של היצור האנושי וחשיבות המשפחה כיחידה חברתית.
- על הנבחן לתאר את המציאות היומיומית לאורך שלוש מערכות: מערכה ראשונה: הצגת הקונפליקטים הפורמים את הלכידות המשפחתית. מערכה שנייה: שיא הקונפליקטים. מערכה שלישית: פתרון והשלמה חלקיים.

רכוש נטוש / שולמית לפיד

שאלה מספר 8

העמדת פנים, שקר וזיוף, הונאה עצמית וביטול עצמי מאפיינים את מערכת היחסים בין הדמויות במשפחת בית אריה, העולה על בימת המחזה "רכוש נטוש" מאת שולמית לפיד.

- משפחת בית אריה היא משפחה חד הורית מפורקת הכוללת אם ושתי בנות. הסיפור "המחרוזת", מאת גי דה מופאסן, שאליו קוראת חלקים נכבדים ממנו, תורם לאפיון הדמויות ולציון עולמן הנפשי. הסיפור עוסק באכזבה קיומית של גיבורת הסיפור מנסיבות חייה. אכזבה ותחושת קיפוח שולטות בזירת משפחת בית אריה, הנאלצת להתמודד, נוסף על הנסיבות המאכזבות, גם עם איום קיומי. מתברר שהמשפחה צריכה לפנות את ביתה כדי לאפשר את סלילתו של כביש חדש. האם מסרבת לחתום על ויתור ואינה מסכימה לפנות את הבית, בעוד בתה הצעירה עליזה דוחקת בה לחתום כדי שאפשר יהיה להתנתק מהעבר ולהתחיל מחדש. הצורך לחתום על ויתור ולפנות את הבית מתפקד כנקודת הסיבוב במחזה. זהו אירוע המפר את האיזון בבית המשפחה.
- ההתמודדות עם מציאות דינמית ומאיימת חושפת את עוצמת ההונאה העצמית של אם המשפחה, טוני בית אריה, המתרפקת על העבר בנוסטלגיה, ומעמידה פנים כאילו היא חיה בארמון ולא בבית מוזנח במטע נשכח, תוך שהיא מנסה לקשט את הבית בפרחים ולתלות וילונות. היא מעמידה פנים כאילו היא נעלה מכולם ודורשת מבנותיה לנהוג על פי קוד התנהגות נעלה ולא מציאותי.
- הבת הבכורה, אלינור, מבטלת את עצמה לאורך זמן ממושך ומוכנה לאפשר לאמה לשלוט בה. אלינור מקריאה לאם את סיפור "המחרוזת", שנכתב על ידי גי דה מופאסן, מכיוון שהאם כרוכה אחר הסיפור, שאינו מעניין במיוחד את אלינור.
- אלינור מעמידה פנים ומשקרת כשהיא מספרת לאמה ולאחותה על הבילוי שלא היה עם מוטי, המילואימניק. אמה ואחותה משתתפות בשקר ומעמידות פנים כאילו אינן יודעות שאליו בילתה את הימים שעברו עם אביה.
- עליזה, הבת הצעירה, נלחמת בשקרים, בזיופים ובהעמדות הפנים המאפיינים את מערכות היחסים במשפחה כדי לקדם את המשפחה ולשחרר אותה מקיום עלוב ונלעג. באמצע לב מעורב בהסתכלות מפוכחת על המציאות מחייבת עליזה את האם לחתום על כתב הוויתור על הבית ומובילה את המשפחה אל עתיד טוב יותר.

- מערכת יחסים של שקר, זיוף וביטול עצמי עולה מתוך מצוקה אישית וחולשה אישיותית, אך לעיתים שקר וזיוף הכרחיים כדי להבטיח את כבודו של היחיד במשפחה. רק כנות ויושר יכולים בטווח ארוך לגאול משפחה ממצב קיומי עלוב.
- על הנבחן לתאר את הדמויות לאורך שלוש המערכות:
מערכה ראשונה: הצגת הקונפליקטים הפורמים את הלכידות המשפחתית.
מערכה שנייה: שיא הקונפליקטים.
מערכה שלישית: פתרון והשלמה חלקיים.

פרק שלישי – ספרי קריאה (35 נקודות)

נבחן שבחר בפרק זה, נדרש לענות על אחת מהשאלות 9-11.

הכלב היהודי / אשר קרביץ

שאלה מספר 9

אכזריות וחמלה באות לידי ביטוי באמצעות תגובותיהן ומעשיהן של כל הדמויות ברומן "הכלב היהודי" לאשר קרביץ. חלק מדמויות הגרמנים מגיבות ברשעות כלפי היהודים אך ברוך כלפי בני משפחתם. דמויות היהודים מורכבות אף הן, מה שמבליט את מורכבות הקיום האנושי.

- הרומן "הכלב היהודי" מתאר את עליית הנאצים לשלטון דרך עיני כלב שנולד ב-1935 בגרמניה במשפחה יהודית. במבט אירוני וחומל מתבונן הכלב בבני האדם, המנסים לשרוד בתקופה נפוצה ומסוכנת זו.
- הרומן פורש את קורותיו של הכלב כורש. הוא נולד בבית משפחת גוטליב שכללה את האב קלמן, האם שושנה, הבת רוחלה והבנים הרשל ויהושע. ימיו הראשונים עברו עליו בנעימים בבית משפחת גוטליב, אך עם עליית הנאצים לשלטון נאסר על יהודים להחזיק בכלבים והוא נמסר לפרנק וגרטה היינץ.
- בבית משפחת היינץ סובל כורש מהתעללויותיה של גרטה, שמרעיבה אותו ונועלת אותו במזווה. בניגוד לכך, פרנק השתדל כמיטב יכולתו לטפל בו והפגין רוך ורגישות. תקופת שהותו של כורש בבית משפחת היינץ הסתיימה כשפרנק נאסר בגין קשרים הומוסקסואליים

עם חברו, מקסמיליאן לויט. במסגרת מערכת יחסים זאת מפגניות דמויות הגרמנים גם אכזריות וגם חמלה.

- לאחר מכן מועבר כורש לביתו של קצין נאצי בשם תיאודור דיוראר. בנו גיאורג אהב את הכלב אהבת נפש וקרא לו בשם וילהלם, על שם הקיסר וילהלם. כשתיאודור נהרג בתאונת אופנוע התדרדר מצבו של הכלב. גיאורג הפך לשונא יהודים מושבע והיה משסה אותו ב"יהודונים". בתסכולו בורח כורש ומנסה לחזור לחיק משפחתו. המורכבות של היצור האנושי באה לידי ביטוי גם באמצעות מערכת יחסים זאת.
- לאחר שמצא את ביתם של בני משפחת גוטליב נטוש, הוא מחליט לעזוב את העיר המנוכרת והמאיימת ומתחיל לנדוד בכפרים בחברת להקה של כלבים עזובים, עד שנתפס ומושם במכלאה. משם הוא מועבר למחנה אימונים ומאולף לזהות יהודים. פעם נוספת מקבל הכלב שם חדש – בליץ. שם זה מאפיין באופן מטונימי את הכלב כתוקפן העשוי ללא חת כמו מתקפת הבזק, הבליץ, שניהלה גרמניה הנאצית נגד שכנותיה. לאחר שהצטיין ובלט לטובה במחנה האימונים זכה להישלח למחנה הריכוז טרבלינקה.
- בטרבלינקה הוא פוגש את יהושע גוטליב. המפגש בין השניים אופיין בשמחה עצורה ולווה בדרמה לא פשוטה. יהושע כמעט והסגיר את שמחתו למראה כלבו האהוב והסתבך. קצין נאצי נטפל אליו והכה אותו. הכלב ניסה להצילו ונשך את הקצין המכה, וכמעט נורה על ידי אותו קצין. בסוף השניים נצלו תודות לתושייה של יהושע. ראלף, המאמן הראשי במחנה, מינה את יהושע להיות האחראי על ניקוי הכלובים והאכלת הכלבים.
- באירוע זה באה לידי ביטוי מורכבות הקיום האנושי: הרשעות האנושית לצד החמלה והגדלות האנושית. הוא מאיר את הנאמנות של כורש ויהושע כמו גם את ההגינות של ראלף, המאמן הראשי, וזאת לצד הנקמנות והאכזריות של הקצין המכה. אירוע זה מבליט את מערכת היחסים בין כלב לאדם שהיא אנושית יותר ממערכות היחסים בין בני האדם, מה שמנסח ביקורת על הרשעות האנושית.
- כאשר פורץ מרד האסירים במחנה מצליחים השניים להימלט ומצטרפים לפרטיזנים. בליץ חזר להיקרא בשם כורש והשניים שמרו זה על זה בנאמנות ובדאגה.
- המספר הוא הכלב כורש. הוא מדווח על האירועים בתמימות ומתוך עמדה אירונית. שמותיו, כורש, וילהלם, בליץ - מאפיינים את הגלגולים שעבר, ואנושיותו מוארת באמצעות אנלוגיה דומה ושונה עם בני האדם. גם בעולם הכלבים יש שווים יותר שווים פחות, אך בניגוד לאכזריות בני האדם, הוא נאמן, רגיש ואמפתי. עמדת המספר מאפשרת לכלב להעביר

ביקורת על העליבות האנושית, אך גם להבליט הבלחים של דאגה וחמלה. כלב הוא סמל לנאמנות וככזה, הביקורת שלו מועצמת.

רודף העפיפונים / חאלד חוסייני

שאלה מספר 11

מאבק ההשרדות של גיבור הרומן "רודף העפיפונים" הוא ממושך וקשוח וסופו מחילה עצמית וקבלה. הרומן "רודף העפיפונים" פורש סיפור של תיקון וכפרה.

אמיר, הגיבור הראשי של היצירה, מכפר על עוול בין דורי באמצעות הצלתו של סוהראב, בנו של חסן, חברו מילדות.

העלילה פורשת התרחשות רחבת יריעה. האירועים מתרחשים לאורך שנים רבות ובמקומות שונים:

- ילדות בקאבול שבאפגניסטן.
- ההגירה לארצות הברית.
- חזרה לקאבול.
- חזרה לארצות הברית.

נקודת ההתחלה היא בקאבול שבאפגניסטן. אמיר, יתום מאמו, בן למשפחה פאשטונית מיוחסת, גדל בבית אביו העשיר והמנוכר. דמויות משמעותיות בחייו של אמיר הם משרת בשם עלי ובנו חסן, אשר מתגוררים בבקתה סמוכה.

- מערכת היחסים בין חסן ואמיר היא מערכת יחסים מורכבת שבסיסה נאמנות. חסן מציל את אמיר מהסתבכויות חברתיות ומסייע לו לנצח בתחרות העפיפונים ואילו אמיר בוגד בחסן. הבגידה של אמיר בחסן מתפקדת כאירוע הטראומטי, המביא לקץ הידידות בין השניים. בגידה זו מעיקה על אמיר לאורך כל חייו.

- בשנת 1978 משתלטים הסובייטים על אפגניסטן ואמיר ואביו מצליחים להימלט לארצות הברית. אמיר רוכש השכלה, לומד ספרות ולאחר כמה שנים מתחתן עם סוראיה, בתו של גנרל אפגני מכובד ומפתח קריירה מוצלחת כסופר. כעבור כמה שנים אמיר מקבל שיחת טלפון מחברו ושותפו של אביו, רחים חאן, המבקש את עזרתו בחילוץ בנו היחיד של חסן, סוהראב, שהועבר לבית יתומים באפגניסטן. אמיר נדהם לגלות שחסן הוא אחיו למחצה וסוהראב הוא אחיינו.

- אמיר חוזר לקאבול הנשלטת על ידי הטאליבן ומאתר את סוהראב, הנמצא במצב נורא, קורבן לעוני והתעללות. אמיר מחלץ את סוהראב משוביו, מאמץ אותו וחוזר אתו לארצות

הברית.

- כשנה לאחר שסוהראב מגיע לארצות הברית, לוקח אמיר את סוהראב לתחרות הפרחת עפיפונים בראש השנה האפגאני. אמיר רץ אחרי העפיפון בשביל סוהראב, כפי שפעם רץ חסן, אביו של סוהראב, בשביל אמיר. אמיר אומר לסוהראב את המשפט שאמר לו חסן: "בשבילך, אלף פעמים ויותר!" וסוהראב מחייך קלות, בפעם הראשונה.
- הסיום המעגלי מאפשר קתרזיס, שמקורו בתחושה של תיקון. ברור שאי אפשר למחוק סבל וכאב אבל אפשר להתמודד ביתר קלות עם רגשות אשם בזכות אהבה ועשיית הטוב. מבחינה זו כל הבעיות שעלו ביצירה נפתרו בסיום.
- מאבק הישרדות של אמיר הוא מאבק שנמשך לאורך כל חייו. הוא נלחם לקבל אהבה מאביו, נלחם לרכוש השכלה ולהציל את כבודו העצמי בעיני עצמו באמצעות ניסיונו לכפר על טעויות העבר. במהלך המאבק הוא סיכן את עצמו פעמים רבות, כך שמאבק הישרדות זה מאבק הוא גם פיזי וגם נפשי. לשמחת הקורא, מאבק זה הסתיים בסוף טוב.
- העפיפונים כמוטיב מופיעים לאורך כל היצירה והם צוברים משמעות של חופש ושמחה: המוטיב מקשר בין כל חלקי העלילה. המוטיב מאפיין את מערכת היחסים בין הדמויות ומעצים את תחושת התיקון המלווה בקתרזיס.